

Ülle TAMLA

2002. aasta arheoloogiliste välitööde tulemused
Results of archaeological fieldwork of 2002

Alvi KRIISKA, Kristiina JOHANSON, Ülle SALUKÄR and Lembi LÕUGAS

The results of research of Estonian Stone Age in 2002
Eesti kiviaja uurimise tulemused 2002. aastal

Valter LANG, Andres IVADIK and Tanel SAIMRE

New results from the hill-fort of Keava
Uued tulemused Keava hüüdnime kaevamistest

Marek KONTA, Valter LANG and Leire LÕDLAID

Settlement Site III of Linnaste from archaeological complex of Keava
Linnaste III asustajate Keava arheoloogilises kompleksis

Helvi PAIK

Excavations in Viljandi: new data about the final period of Iron Age and the beginning of 1223
Kaevamised Viljandis uue aegade lõppajaga ja 1223. aastaga

Arvi BÄTZ

Excavations in Viljandi Castle of the Teutonic Order
Arheoloogilised uurimused Viljandi ordulinnusel

Ain LÄVI

The hill-fort of Rõpuka Puhastõgi
Rõpuka Puhastõgi

Early TEGER

Archaeological excavations in Kaberla and Lagedi villages
Arheoloogilised kaevamised Kaberla ja Lagedi külas

Mare AUN and Arvi KRIISTAJA

Archaeological fieldwork in Setumaa
Arheoloogilised välitööd Setumaa

Mati MÄRK

Archaeologische Ausgrabungen im Landkreis Läänemaa
Kaevamised Läänemaal

Erno VISTAL

Archaeological investigations of the Laiuse castle
Arheoloogilised uurimused Laiuse linnusel

Kristin ILVES

Underwater archaeological fieldwork in southeast Estonia
Allveearheoloogilised välitööd Kagu-Eestis

**ARHEOLOOGILISED
VÄLITÖÖD
EESTIS**

**ARCHAEOLOGICAL
FIELDWORK
IN ESTONIA**

2002

Koostanud ja toimetanud
Ülle Tamla

Muinsuskaitseamet
Tallinn 2003

© 2003 Muinsuskaitseamet
Uus 18, Tallinn 10111, Eesti
National Heritage Board
Uus 18, Tallinn 10111, Estonia

Esi- ja tagakaas: Luksuskirves Kirumpäält
Cover and back cover: Luxury axe from Kirumpää

Toimetuskolleegium:

Ants Kraut
Valter Lang
Anneli Randla
Erki Russow
Toomas Tamla
Ülle Tamla
Heiki Valk

Uus 18, Tallinn 10111, Eesti
e-mail: info@muinas.ee

Kujundus ja makett:
Jaana Kool

TARTU ÜLIKOOLI
RAAMATUKOGU
SUNDEKSEMPLAR

ISSN 1406-3972

Trükitud AS Pakett trükikojas
Laki 17, Tallinn

2002. AASTA ARHEOLOOGILISTE VÄLITÖÖDE TULEMUSI

Ülle TAMLA

Ajaloo Instituut, Rütüti 6, 10130 Tallinn, Eesti
ulle.tamla@email.ee

Muinsuskaitseamet ja Tallinna Kultuuriväärtuste Amet andsid 2002. aastal välja 92 luba (vt. tabel) uurimisteemadega seotud arheoloogilisteks kaevamisteks (joon.: A), avariikaevamisteks (joon.: B) ja järelevalvetöödeks (joon.: C). Lisaks sellele toimus arheoloogilisi maastikuinspeksioone, kus kontrolliti kaitsealuste mälestiste seisukorda, laekunud teateid juhuleidude ja arvatavate kinnismuististe kohta. Ühtekokku selgitati välja 75 uut arheoloogilist objekti.

UURIMISTEEMADEGA SEOTUD ARHEOLOOGILISED KAEVAMISED

Eesti ala varaseima, kiviaegse asustuse uurimisega olid seotud kahed jätkukaevamised Pärnu- ja Viljandi maakonnas. Tartu Ülikooli, Pärnu Muuseumi ja Ajaloo Instituudi ühisekspeditsioon jätkas töid Reiu jõe suudmealal **Sindi-Lodja I asulas** (nr. 1) ja Tartu Ülikooli Kivisaare uurimisrühm Võrtsjärve lähedal paiknevas **Kivisaare** kiviaja asulas ning matmispaigas (nr. 2). Käesolevast kogumikust leiab lugeja põhjaliku ülevaate mõlema ekspeditsiooni uurimistulemustest artiklist, mille autoriteks on lisaks ekspeditsioonijuhatajaile veel Lembi Lõugas ja Kristiina Johanson. Tartu Ülikooli arheoloogia õppetooli korraldatud Keava ekspeditsioon jätkas töid **Keava linnusel ja Linnaaluste III asulas** (nr. 3; 4), et saada uusi andmeid nii linnamäe kronoloogia kui ka ümbritseva piirkonna asustuse kohta. Nagu selgub V. Langi, A. Tvauri ja T. Saimre ühisartiklist, võib kahe aasta uurimistöö tulemusel kindlalt väita, et Keava linnus ei ole vene kroonikates mainitud vürst Izjaslavi poolt vallutatud kants. Kas selleks võib olla 2002. aastal avastatud Keava I linnusest u. 700 m põhjasihis paiknev teine linnamägi, seda asutakse uurima järgmisel aastal. Keava I linnusest u. saja meetri kaugusel avastatud Linnaaluste III asulasse rajati kaks kaevandit, et selgitada välja, kas tegemist on vana taluasemega või hoopis linnusega seotud eelkaitsepostiga. M. Konsa, V. Langi ja Laura Loolaiu artiklist järeldub, et selles, põhiasulast mõnevõrra eemal paiknevas, kuid sellega samal ajal eksisteerinud kohas asus tuleohtlik käsitööpiirkond, kus muuhulgas tegeldi ka pronksivaluga. Tartu Ülikooli arheoloogia õppetooli ja arheoloogia kabineti korraldatud kolmas ekspeditsioon jätkas töid **Viljandi Lossimägedes** (nr. 5). Heiki Valgu juhendamisel uuriti Eesti tavaasulatele ebatüüpilist kohta. Paiknemine kunstlikult järsemaks kaevatud nõlvaga mäetipul, raskendatud ligipääs veele ja ühiskondlikku positsiooni rõhutav asukoht lubavad H. Valgul püstitada tema poolt esitatud ülevaateartiklis julge hüpoteesi, et seal asus üliku majapidamine. Otsustades leiumaterjali põhjal, hävis see 13. sajandi alguses. Ilmselt oli kungas

seotud Viljandi linnuse piiramisega, sest sarnaselt naaberküngastega on siia tassi-
tud täiendavalt pinnast kiviheitemasinate aluste või laskeplatvormide rajamiseks.
Massiline pinnasekuhjamine ning ammunooletuste rohkus osutavad tõsiasjale, et
sarnaselt naaberküngastega pärinevad ka suusahüppemäel olnud piiramisrajatised
1223. aasta augustist: siis kasutasid linnuses olevad eestlased Läti Henriku teatel
piirajate vastu sakslastelt äravõetud ambusid.

Viljandi ekspeditsiooni teine uurimisrühm jätkas kaevamisi ordulinnusel (nr. 6), et
lisaks konvendihoone idatiiva lääneseina konserveerimistöödest tulenenud
küsimustele selgitada esimese eeslinnuse õuel ladestunud kihtide seost sealsete
ehitusjäänustega. Sellest, kuidas uurimistööd ordulinnusel täpsemalt kulgesid ja
millised olid välitööde tulemused, võib lugeda kaevamiste juhataja Arvi Haaki
artiklist. Olgu vaid mainitud, et kõigist kolmest linnusele rajatud kaevandist leiti
küll muinasaegset kultuurikihti, kuid nii nagu varasematel uuringutel, puudusid ka
seekord täielikult hilisrauaaja (11.–13. sajandi alguse) leiud.

Ajaloo Instituudi arheoloogiline ekspeditsioon Ain Lavi juhatusel jätkas **Ripuka
Punamäe** (nr. 7) uurimist, et selgitada välja linnuse täpsem rajamisaeg ja määrata
kindlaks selle erinevad ehitusjärgud. Üksikasjalikuma ülevaate Ripuka linnuse kae-
vamistest leiab lugeja A. Lavi artiklist, kus muuhulgas esitatakse oletus ka selle
kohta, et 11. sajandi teisel poolel – 13. sajandi alguses Punamäel eksisteerinud
tugevalt kindlustatud kants on Henriku Liivimaa kroonikas mainitud Rirole, kus
kroonika andmeil ristiti 1220. aastal viissada inimest.

Ajaloo Instituudi teine uurimisrühm, mida juhatas Gurly Vedru, jätkas tööd Põhja-
Eesti rannikuala asustusloo selgitamiseks. Käesolevas kogumikus kirjutab G. Vedru
fossiilsete põllujäänuste ja arvatavalt viikingiajal alguse saanud **Kaberla** (nr. 8) asula-
koha uurimistulemustest. Samas artiklis on juttu veel Pirita jõe ääres paiknevast
Lagedi (nr. 9) asulakohast, kus toimusid päästekaevamised seoses kaitsealuse muis-
tise äärealale kavandatud elumajade ehitamisega. Ajaloo Instituudi kolmas uuri-
misrühm tegi Mare Auna juhatamisel kaevamisi Setumaal **Laossina II asulakohas**
(nr. 10). Nagu selgub M. Auna ja A. Kiristaja artiklist, võib nende kaevamiste kõige
olulisemaks tulemuseks pidada hilise kammkeraamika kultuuri aega kuuluvate
leidude ning samaaegse tuleaseme avastamist. Seega on Laossina II asulakoha näol
tegemist esimese hilise kammkeraamika kultuuri aega dateeritud muistisega Setu-
maal.

Saaremaal **Lepna** (nr. 11) küla lähedal jätkati hiljuti avastatud kalme kaevamist.
Kuna tegemist on mahuka ja ilmselt mitmeid aastaid kestva uurimistööga, saab
esimese aasta kaevamistulemuste põhjal väita vaid seda, et sinne matmiskoht

Tabel. 2002. aasta arheoloogilised kaevamised Eestis.

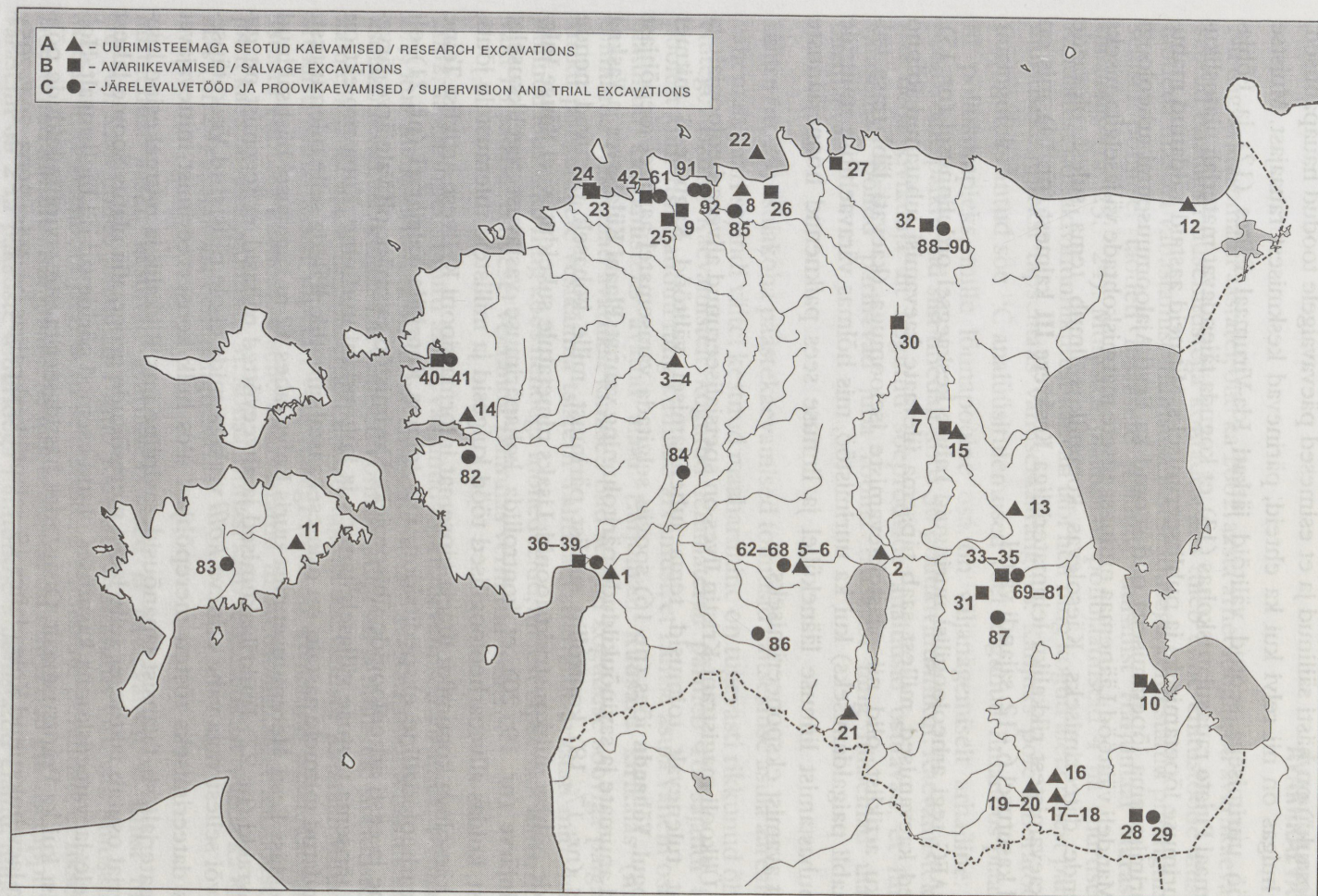
Table. Archaeological excavations in Estonia in 2002.

Nr/ No	Objekt/ Object	Endine kihelkond/ Former parish	Kaevamiste juhataja/ Head of the expedition	Asutus/ Institution	Leiud/ Finds	Aruanne/ Report (seisuga 10.11.03)
1	Sindi-Lodja I; II ja III asulakoht	Pärnu	A. Kriiska, U. Saluäär	TÜ ja PÄMu	PÄMu 15260/A 2553; 15261/A 2554; 15425/A 2561	+
2	Kivisaare kiviaegne asulakoht ja matmispaik	Kolga-Jaani	A. Kriiska	TÜ	TÜ 1113	+
3	Keava linnus	Rapla	V. Lang	TÜ	TÜ 1026	+
4	Linnaaaluste III asulakoht	Rapla	M. Konsa	TÜ	TÜ 1114; 1115	+
5	Viljandi Lossimäed, Suusahüppemägi	Rapla	H. Valk	TÜ	VM 10877	+
6	Viljandi ordulinnus		A. Haak	TÜ	VM 10875	+
7	Ripuka linnamägi	Laiuse	A. Lavi	AI	AI 6551	+
8	Kaberla asulakoht ja fossiilsed põllud	Kuusalu	G. Vedru	AI	AI 6574; 6575	+
9	Lagedi asulakoht, Jõe t. 3	Jüri	G. Vedru	AI	AI 6577	+
10	Laossina II asulakoht		M. Aun	AI	AI 6465	+
11	Tõnija Lepna Katkuaugu	Valjala	M. Mägi	AI	SM 10372	+
12	Päite raua-sulatuskoht	Vaivara	J. Peets	AI	AI 6544	+
13	Puiato raua-sulatuskoht	Maarja - Magdaleena	J. Peets	AI	AI 6209	+
14	Keskvere kalmistu	Martna	M. Mandel	EAM	AMA 996	+
15	Laiuse linnus	Laiuse	R. Vissak	TM	Palamuse M	+
16	Allveeuuringud Võhandu jões	Rõuge	K. Ilves	TÜ	Võru M	
17	Allveeuuringud Plaani Külajärves	Rõuge	K. Ilves	TÜ	Võru M	
18	Allveeuuringud Vaskna järves	Rõuge	K. Ilves	TÜ	Võru M	
19	Allveeuuringud Valgjärves	Rõuge	K. Ilves	TÜ	Võru M	

20	Allveeuuringud Liinjärves	Rõuge	K. Ilves	TÜ	Võru M	
21	Koorküla Valgjärve asula	Helme	A. Tvauri, K. Virtanen	TÜ ja Helsin- gi Ülikool	Leidudeta	
22	Allveeuuringud Kolga lahes	Kuusalu	V. Mäss	Eesti Mere- muuseum	MM (v/a 2003: 20)	
23	Muraste I fossiilsete põldude kompleks	Keila	V. Lang	AI	AI 6559	+
24	Ilmadnu fossiilsed põllud	Keila	V. Lang	TÜ	Leidudeta	
25	Lähtse asulakoht	Jüri	E. Russow, A. Rudi	AI ja MA	AI 6542	
26	Kuusalu kirikaed	Kuusalu	A. Rudi	MKA	AI 6569	
27	Võhma X kivist ja asulakoht	Kadrina	M. Ots	AI	AI 6395	+
28	Tsiistre kalmistu	Vastseliina	M. Konsa	TÜ	TÜ 1040	+
29	Kirikumäe asulakoht	Vastseliina	M. Konsa	TÜ	Leidudeta	
30	Lääne-Virumaa, Väike-Maarja vald, Kiltsi mõis	Väike-Maarja	T. Jonuks	RM	RM 6578/ A 128	+
31	Külitse asulakoht	Nõo	A. Tvauri	TÜ	TÜ 1118	+
32	Rakvere Vallimäe loodebastion		A. Tvauri	TÜ	RM 6573/ A 127	+
33	Tartu, Kūni t. 14 ja 16, Vanemuise t. 2, Riia t. 1		R. Vissak	TM	TMA 116	+
34	Tartu, Pikk t.		R. Mesallik	Tartu LV	TM	
35	Tartu, Kūni t. 3/5 õu		A. Tvauri	TÜ	TÜ 1111	+
36	Pärnu, Aida 4		U. Saluäär	PäMu	Leidudeta	+
37	Pärnu, Teater Endla veetrass		U. Saluäär	PäMu	PäMu 15423/ A 2559	+
38	Pärnu, Aida ja Põhja t.		A. Haak	TÜ	PäMu 15475/ A 2570	+
39	Pärnu, Õhtu t. 1		V. Kadakas	PäMu	Leidudeta	+
40	Haapsalu, Jaani t. 7		A. Tvauri	TÜ	HM 8914	+
41	Haapsalu, Kooli, Jaani ja Rütli t.		E. Russow	AI	HM 8929	+
42	Tallinn, Rütli t. 11.		I. Vaheoja	Agu EMS	AI 6538	+
43	Tallinn, Maakri t. 36, 38 ja 44a		P. Smirnov	Tael	AI 6555	+

44	Tallinn, Lai t. 1	P. Smirnov	Tael	AI	
45	Tallinn, Lai t. 12	P. Smirnov	Tael	AI 6485	+
46	Tallinn, Kivisilla t.	P. Smirnov	Tael	AI 6553	+
47	Tallinn, Estonia pst. 15a	I. Vaheoja	Agu EMS		+
48	Tallinn, Suur-Ameerika t. 22	I. Vaheoja	Agu EMS		+
49	Tallinn, Tartu mnt. 2a	I. Vaheoja	Agu EMS		+
50	Tallinn, Viru t. tunnel	I. Vaheoja	Agu EMS		+
51	Tallinn, Kohtu t. 2	K. Jaanits	Tael	AI 6481	
52	Tallinn, Roosi-krantsi t. 13	K. Jaanits	Tael	AI 6567	+
53	Tallinn, Rüütli t. 12	K. Jaanits	Tael		
54	Tallinn, Pikk t. 71	K. Jaanits	Tael	AI 6568	+
55	Tallinn, Mardi t. 2-8a	K. Jaanits	Tael	Leidudeta	+
56	Tallinn, Kloostri tee 12	G. Toos	Agu EMS		
57	Tallinn, Viru väljak	P. Talvar	Tael	AI 6579	
58	Tallinn, Ao t. 4	I. Vaheoja	Agu EMS		+
59	Tallinn, Põhja pst. 17	I. Vaheoja	Agu EMS		
60	Tallinn, Ratas-kaevu t. 16a	P. Smirnov	Tael	Leidudeta	+
61	Tallinn, Magasini t. 19/ Herne t. 25	P. Smirnov	Tael		
62	Viljandi, Liiva t. 15a	A. Tvauri	TÜ	Leidudeta	+
63	Viljandi, Laidoneri plats	A. Haak	TÜ	VM 10933	
64	Viljandi, Pikk t.	A. Haak	TÜ	Leidudeta	+
65	Viljandi, Oru t.	A. Tvauri	TÜ	Leidudeta	+
66	Viljandi, Talli ja Hariduse t.	A. Haak	TÜ	Leidudeta	
67	Viljandi, Pikk ja Lutsu t.	A. Tvauri A. Haak	TÜ	VM 10932	+
68	Viljandi, Oru t.	A. Haak	TÜ	VM 10898	
69	Tartu, Vallikraavi t. 16a	R. Metsallik	Tartu LV	Leidudeta	
70	Tartu, Liiva t. 1 trassid	R. Metsallik	Tartu LV	Leidudeta	
71	Tartu, Küütri t.	A. Tvauri	TÜ	TÜ 1112	+

72	Tartu, Toomkirik	A. Haak	TÜ	TMA 119	
73	Tartu, Jaani kiriku ümbrus	P. Piirits	MTÜ AEG	TMA 123	
74	Tartu, Toomemägi Ajaloomuuseumi gaasivarustus	A. Tvauri	TÜ	TÜ 1119	+
75	Tartu, Vabaduse-Kompanii-Küütri-Rüütli t. trass	P. Piirits	MTÜ AEG	Leidudeta	+
76	Tartu, Jakobi, Munga, Jaani ja Lutsu t.	A. Tvauri	TÜ	TÜ 1133	
77	Tartu, Lutsu t.	A. Tvauri	TÜ	Leidudeta	
78	Tartu, Lai ja Jakobi t	P. Piirits	MTÜ AEG	Leidudeta	+
79	Tartu, Pikk t. 19	A. Tvauri	TÜ	TÜ 1134	+
80	Tartu, Rüütli t. 5	P. Piirits	MTÜ AEG	Leidudeta	+
81	Tartu, Lutsu t. 8	A. Tvauri	TÜ	TÜ 1139	
82	Lihula, Tallinna mnt. 20	G. Toos, J. Mäll	Agu EMS	Leidudeta	
83	Kaarma kirik	Kaarma	T. Sepp	Leidudeta	
84	Vändra kalmistu	Vändra	G. Toos	Agu EMS	Leidudeta
85	Jägala linnuse lähiümbrus	J. Mäll	Agu EMS	Leidudeta	+
86	Taru Kirikumägi	Halliste	H. Valk	TÜ	VM 10876
87	Prigi kalmemägi	Kambja	H. Valk	TÜ	TÜ 1239
88	Rakvere Teatri õue trassid	T. Jonuks	RM	RM 6580/A 131	+
89	Rakvere Ordulinnuse lõuna eeshoov	T. Jonuks	RM	RM 6580/A 130	+
90	Rakvere, Pikk t.	K. Sarv	EAM	RM 6580/A 134	+
91	Vanamõisa	Kose	J. Mäll	Agu EMS	
92	Jõelähtme kirik	Jõelähtme	J. Mäll	Agu EMS	AI 6560

Joon. Arheoloogilised välitööd Eestis 2002. aastal.
 Fig. Archaeological fieldwork of 2002 in Estonia.

(“Katkuauk”) on hästi säilinud ja et esimesed päevavalgele toodud hauapanused, mille hulgas on nii relvi kui ka ehteid, pärinevad keskmisest rauaajast. Muistse rauatöö uurimisega seotud välitööd jätkati Ida-Virumaal **Päites** (12) ja Põhja-Tartumaal **Puiato** rauasulatuskohas (13), et koguda täiendavat materjali ulatusliku uurimuse lõpetamiseks ja publitseerimiseks. Mitmeid aastaid väldanud mahu-ka uurimisteema lõpetamisega olid seotud ka Eesti Ajaloomuuseumi arheoloogi Mati Mandeli välitööd Läänemaa muinasaegsete matmiskohtade väljaselgitamiseks ja nende dateerimiseks. Käesolevas kogumikus ilmub tema sulest ülevaade jätkukaevamistest rikkaliku leiumaterjaliga **Keskvere III** kalmest (nr. 14), mis on olnud kasutusel 6.–12. sajandi vältel.

MTÜ AEG tegi arheoloogilisi uuringuid **Laiuse** keskaegsel ordulinnusel (nr. 15). Sealsed kaevamised, millest saab täpsema ülevaate kaevamisi juhitanud Rünno Vissaku artiklist, olid nii päästekaevamiste iseloomuga (kaevati läbi trass valguskaabli paigaldamiseks) kui ka uurimistöö, mis hõlmas väravaehitise müüride väljapuhastamist linnuse lääneküljel ja linnuse sees paiknenud hoonejäänuste osalist avamist eksponeerimiseks.

Tartu Ülikooli magistrant Kristin Ilves on spetsialiseerunud allveearheoloogiale ja sellest tulenevalt toimusid tema juhendamisel välitööd Kagu-Eesti mitmel veekogul. **Võhandu** jões (nr. 16) sooviti selgitada varasematel aastatel jõepõhjast leitud anumate ja savinõukildude päritolu ning vanust; **Plaani Küla**järves ja **Vaskna** järves (nr. 17; 18) kontrolliti suulist pärimust, mille kohaselt peituvad nende järvede põhjas puitkonstruktsioonid. Lisaks nimetatule sukelduti veel **Rõuge** **Valgja Liinjärve** (nr. 19; 20), et kontrollida kohapärimuse vastavust tegelikkusele. Sellest, kuidas allveearheoloogilised tööd kulgesid ja millistele tulemustele jõuti, saab käesoleva kogumiku lugeja täpsemat informatsiooni K. Ilvese artiklist. Teine allveearheoloogiline ekspeditsioon, mis toimus **Koorküla Valgjärvel** (nr. 21) oli soome ja eesti arheoloogide ühisprojekt. Uurimistöö eesmärk oli Valgjärve järveasula täpsema ulatuse väljaselgitamine ja kultuurikihi uurimine. Kuna projekt on kavandatud mitmele aastale, on esimesel aastal ennatlik rääkida selle tulemustest. Vello Mäss Eesti Meremuuseumist uuris **Kolga** lahes 42 m sügavusel hästisäilinud laevavrakki (nr. 22). Tuukrilaskumised ja allveevõtted näitasid, et tegemist on *galio*ti või sellest väga vähe erineva *koffi* vrakiga, mida ei ole rüüstatud. Vraki täpsemaks dateerimiseks tõsteti merepõhjast üles hulk konserveerimist mittevajavat leiumaterjali, sh. fajansist lauanõusid, savipiipe jms. Rikkalik ja mitmekesine leiumaterjal osutab faktile, et selle laeva meresõitude geograafia ulatus Soome lahest kaugele: laevameeskonna kasutuses olnud esemed pärinevad nii Inglismaalt, Hollandist kui ka Prantsusmaalt. Otsustades hästidateeritavate savipiibuleidude põhjal on laev hukkunud Kolga lahes 19. sajandi keskpaigas (vt. Mäss 2003, 204–205).

AVARIIKAEVAMISED

Nii nagu varasematel aastatel, olid ka 2002. aasta arheoloogilised avariikaevamised seotud enamasti uusehitustega kohtades, kus tuleb enne ehitustööde alustamist taotleda maa-ala vabastamist muinsuskaitseadusega kehtestatud piiranguist. Just sellisel põhjusel taotleti fossilsete põldude uurimist Harjumaal **Murastes** ja **Ilmandus** (nr. 23; 24). Murastes plaanistati põllujäänuseid 4 ha suurusel alal. Kindlatest põllukivihunnikutest kaevati läbi neli ning koguti aletamisest pärit sütt muistisekompleksi täpsemaks vanusemääranguks. Kahjuks pole laboratoorseks uuringuteks antud sõe ^{14}C analüüsitulemused veel selgunud. Ilmandus plaanistati III põllukompleks, mille lõunapoolne osa on väljanägemiselt arhailine: lisaks peenardele paiknevad siin tihedalt koos 30 põllukivihunnikut. Kaevamisteks valitud nelja kivikuhja alt kogutud sõeproovide analüüsid osutavad, et Ilmandu varasemad põllud pärinevad juba rooma rauaajast ning hilisemad ulatuvad tänapäeva.

Lähtse (nr. 25) asulakoha päästekaevamised toimusid kaitsealuse asula äärealal, kus vähemalt paari sajandi vältel kestnud maaharimine on tugevasti rikkunud õhukest elutegevuskihti. Kaevamistelt kogutud leiumaterjal pärineb 16. sajandi teisest poolest kuni 18. sajandini ning kinnitab arvamust, et Lähtse asula vanem osa pole ulatunud kaevamisteks avatud alani. Harjumaal **Kuusalu** kirikuaia (nr. 26) toimunud väiksemad avariikaevamised olid seotud koguduse sooviga paigaldada kiriku põhjaküljele vesikäimla tsistern. Lahtikaevatud alalt avastati mitu halvasti säilinud luustikku ning koos nendega mõned leiud, millest täpsemalt dateeritav on vaid 16. sajandi esimesel veerandil Tallinnas vermitud münt.

2002. aastal lõpetati mitu aastat väldanud avariikaevamised Virumaal **Võhmas** (nr. 27), kus kivikoristusega lõhutud tarandkalme alt avastati nöörkeraamika-aegne asulakoht. Sellest, kuidas kaevamised Võhmas kulgesid ja millistele järeldustele nii kalme kui ka asula uurimisel jõuti, saab lugeda kaevamiste juhataja Mirja Otsa artiklist. Samal aastal lõpetati veel teisegi lõhutud kivikalme päästekaevamine: **Tsiistre** (nr. 28) kalmest ja selle alt avastatud hilismesoliitilistest leidudest teeb juttu käesolevas kogumikus M. Konsa. Ühtlasi saab tema artiklist lugeda ka **Kiriku-mäe** (nr. 29) asulakoha eeluuringutest.

Mitmendat aastat kestavad avariikaevamised ja järelevalvetööd **Kiltsi** mõisas (nr. 30). Kaevamiste juhatajalt Tõnno Jonuksilt (Sihtasutus Virumaa Muuseumid) saadud informatsiooni järgi avati seal seekord viie ruumi põrandad, et fikseerida ladestunud kihtide stratigraafia. Selgus, et mõisas on olnud neli ehitusetappi. Neist varaseim oli 2 m paksuste müüridega nelinurkne kindlustatud elamu, mille lõu-

naküljel paiknes kaks laskeava ja lääneosas asus väike hoov. Vahetult enne Liivi sõda on hoonele juurde ehitatud kaks ümartorni – neist üks kagu- ja teine kirde-
nurka. Mis põhjusel ja millal hoone hävis, ei õnnestunud välja selgitada, kuid päris kindel on see, et pärast Liivi sõda jäi ehitus varemesse. Mõne aja möödudes alustati varemetes korrastustöid nii, et lammutati lääneosa müüre ning ehitati samas tiivas kolm uut ruumi. Uus ajajärk hoone ajaloos leidis aset 18. sajandi lõpus, kui läanetiiva keskmine suur ruum jagati kahe sisemüüriga kolmeks. Väiksemaid müüritöid on samal ajal tehtud veel ümartornides ning nn. luukambris. Avariikaevamised Kiltsi mõisas jätkuvad järgmisel aastal.

Väiksemad avariikaevamised toimusid Tartumaal Ilmatsalu jõe vasakkaldal paiknevas Külitse asulakohas (nr. 31). A. Tvauri juhendamisel rajati kaevand Kalju Antsoni maavaldusele, et teha uuringuid krundi ehituspiirangutest vabastamiseks. Uurimistööd näitasid, et antud kohal on tegemist kõige tüüpilisema II aastatuhande asulakohaga, kus kultuurkiht paikneb küllaltki laialdasel alal, kuid on pikka aega kestnud elutegevuse tõttu tugevasti rikutud. Külitse asulakoha varasem leiumaterjal pärineb A. Tvauri andmetel 9. sajandist ja ulatub välja nüüdisaega.

Rakvere Linnavalitsuse tellimusel toimusid väiksema mahuga avariikaevamised Rakvere linnuse loodebastionil (nr. 32), kuhu hiljem püstitati tarva skulptuur. Bastioni harjale rajatud kaevand näitas, et skulptuuri paigaldamiseks väljavalitud koht on kõrgem looduslik pinnavorm, kus puutumata moreenjas aluspõhi paljandub juba mõnekümne sentimeetri sügavusel. Vanim kihistus moreeni peal on 5–20 cm põlengukiht, mis pärineb kõige tõenäolisemalt Liivi sõja aegsest palktarast.

Aasta kõige mahukamateks avariikaevamisteks linnades kujunesid tööd Tartus (nr. 33–35), kus Riia tänava põhjaküljel, nn. Hansakvartalis, kinnistutel Riia t. 1, Küüni t. 14 ja 16 ning Vanemuise t. 2 lõpetati kaks aastat väldanud uurimised. Nagu selgub kaevamiste juhataja Rünno Vissaku ja tema abilise Eero Heinloo siinavaldatud artiklist, koguti huvitavat materjali piirkonna ehitiste, kruntide suuruse ja krundipiiride muutumise ning erineva tähistuse kohta, mis on oluline lisa Tartu varasema ajaloo tundmaõppimiseks. Lisaks nimetatule leiab käesolevast kogumikust veel kahe Tartu avari- ja järelevalveobjekti kaevamistulemuse kokkuvõtte: Romeo Metsallik ja Andres Tvauri annavad ülevaate viimaste aastate töödest väljapool keskaegset linnamüüri ümbritsetud Tartut – Kivi, Pika ja Raatuse tänavate piirkonnas ning A. Tvauri kirjutab kaevamistest Küüni t. 3/5 hoovis.

Pärnus (nr. 36–39) toimus 2002. aastal ridamisi suuremaid ja väiksemaid avariikaevamisi koos järelevalvetöödega, mis olid seotud nii linna kaitsetsooni planeeritud uusehituste (näit. kontserdimaja, uus raamatukogu ja teatri juurdeehitus) kui ka

kommunikatsioonitrasside rajamise või nende uuendamisega. Kokkuvõtliku ülevaate Pärnu arheoloogilistest uurimistest leiab käesolevas kogumikus artiklist, mille on kirjutanud sealsete kaevamistega seotud viis arheoloogi – Villu Kadakas, Arvi Haak, Erki Russow, Ulla Saluäär ja Krista Sarv.

Haapsalus (nr. 40; 41) toimusid avariikaevamised koos arheoloogilise järelevalvega Jaani, Linda, Kooli ja Rüütli tänaval ning need olid seotud kaevetöödega kommunikatsioonitrasside uuendamiseks. Sellest, kuidas uurimised Haapsalus kulgesid ja millist materjali saadi linna varasema tänavavõrgu väljaselgitamiseks, võib lugeda E. Russowi ülevaateartiklist.

Varasemate aastatega võrreldes oli seekord **Tallinnas** avariikaevamisi vähe. Neist tähelepanuväärseim toimus all-linnas Rüütli tänav 11 kinnistul (nr. 42), kus keldriruumide lahtikaevamisel avastati hästi säilinud vanemat kultuurkihti. Leiumaterjal näitas elutegevust selles kohas juba 13. sajandi keskpaigast või veidi varemgi. Välja tulnud kahest sillutisest dateeriti esimene 13. sajandi kolmandasse veerandisse ja teine pikka ajavahemikku 13. sajandi teisest poolest kuni 14. sajandi esimese poole keskpaika. Kinnistul avastatud viiest hoonest oli võimalik dateerida kolme: esimene jäi 14. sajandi esimesse poolde ning võib-olla ka veidi hilisemasse aega; teine koos vitsaiaga 14. sajandisse ning kõige hilisem hoonepõhi pärines 16. sajandi teisest poolest kuni 17. sajandi alguseni. Kivisilla eeslinnas toimunud kaevamistest oli tulemuslikum töö Maakri t. 36, 38 ja 44a kinnistul (nr. 43), kus uuriti loodusliku pinnaseni läbi 130 m² suurune ala. Avastatud kultuurkiht ja hästi säilinud vitsaedade süsteem dateeriti seal 16.–18. sajandisse. Kogutud leiumaterjali põhiosa moodustas keskaegne keraamika ja nahkjalatsite katked.

JÄRELEVALVETÖÖD JA PROOVIKAEVAMISED

Nii nagu varasematel aastatel, olid ka 2002. aasta järelevalvetööd seotud enamasti vee-, kanalisatsiooni- ja kommunikatsioonitrasside kaevamisega kaitsealusele territooriumile. Arheoloogilise järelevalve eesmärk on kultuurkihi olemasolu ja/või säilivuse kontrollimine, profiilide mõõdistamine, erinevate kihtide fikseerimine ja päevavalgele tulnud leidude kokkukorjamine. 2002. aastal tehti sellise iseloomuga töid peaaegu kõigis Eestimaa linnades, kusjuures kõige töömahukamad olid need **Pärnus** (nr. 36–39), **Tallinnas** (nr. 44–61), **Viljandis** (nr. 62–68) ja **Tartus** (nr. 69–81). Arheoloogiliste proovikaevamistega, mida tehti **Kirikumäel** (nr. 29), **Lihulas** (nr. 82), **Kaarmas** (nr. 83), **Vändras** (nr. 84), **Jägalas** (nr. 85), **Taru Kirikumäel** (nr. 86), **Prigi Kalmemäel** (nr. 87), **Rakveres** (nr. 88–90), **Vanamõisas** (nr. 91) ja **Jõelähtme kirikus** (nr. 92) anti eksperthinnang kaevetööde alustamiseks või jätkamiseks ehk uurimisteedega seotud kaevamiste planeerimiseks.

Erakordseteks võib pidada nii kaevamiste iseloomu kui ka avastatud leiumaterjali tõttu 2002. aasta järelevalvetöid Tallinnas raekoja pööningul: OÜ Tael arheoloogid kutsuti appi raekoja võlve katnud prahi eemaldamiseks seetõttu, et võlvidele oli ladestunud rikkalik ja ajalooliselt huvipakkuv kultuurkiht. Lausa sensatsiooniliseks võib pidada prahi seest päevavalgele tulnud ja küllaltki hästi säilinud mitmeid keskaegseid dokumente, kuivõrd sedavõrd varaseid kirjalikke allikaid tuleb meie kaasajal välja haruharva. Ühtlasi peaks selline leid tulevikus valvsaks tegema Tallinna Kultuuriväärtuste Ameti, kel tuleks silma peal hoida teistelgi vanalinnas toimuvatel pööningukoristustel. Raekoja võlvidelt avastatud 15.–20. sajandi leiumaterjalist on käesolevaks ajaks teaduslikult läbi töötatud vaid õige väike osa (vt. Kreem 2003; Kala 2003).

MAASTIKUINSPEKTSIOONID

2002. aastal korraldatud maastikuinspeksioonidel avastati 75 uut muistist. Loendi ja levikukaardi vastavastatud muististe kohta koostasid Marge Konsa ja Mirja Ots (vt. lk. 230).

Käesolev kogumik sisaldab ühtekokku 20 ülevaateartiklit 2002. aastal toimunud arheoloogilistest välitöödest, millele lisanduvad Mauri Kiudsoo ja Mati Mandeli artiklid 2002. aastal laekunud põnevamatest leidudest.

Tänuavaldus

Kogumiku koostajana tahan tänada kõiki abivalmis kolleege, kes panid öla alla käesoleva väljaande ilmuniseks. Minu eriline tänu kuulub Are Tsirkile, Liis Soonele, Ene Rõngelepale, Marike Võimele, Kersti Siitanile, Jaana Ratasele, Toomas Mägile, Urve ja Erki Russowile, Krista Sarvele ning Mari-Liis Rohilale.

Kasutatud publikatsioonid

Kala, T. 2003. Järva foogti Hinrich von Thüleni kiri Johann Selhorstile. – Tuna, 1, 53–55.

Kreem, J. 2003. Raekoja leid anno 2002 ja uued andmed Johann Selhorstist ning tema äripartneritest. – Tuna, 1, 48–52.

Mäss, V. 2003. Meremuuseumi allveeuuringuist Kolga lahe vetes. – Arheoloogiga Läänemere maades. MT, 13, 201–206.

RESULTS OF ARCHAEOLOGICAL FIELDWORK OF 2002

Ülle TAMLA

Institute of History, Rüütli 6, 10130 Tallinn, Estonia
ulle.tamla@email.ee

In 2002, the National Heritage Board and the Tallinn Council for Heritage Protection gave 92 permits (Tab.) for research excavations (Fig.:A), salvage excavations (Fig.: B) and monitoring projects (Fig.: C). In the course of archaeological survey trips, which took place in almost every county of Estonia, the state of protected monuments was checked and reports of discovery were verified. A total of 75 new archaeological sites were discovered.

ARCHAEOLOGICAL RESEARCH EXCAVATIONS

Research excavations connected with the oldest, Stone Age habitation in Estonia were resumed on two sites, in the counties of Pärnumaa and Viljandimaa. The joint expedition of the Tartu University, the Pärnu Museum and the Institute of History continued the investigations of the Settlement Site of Sindi-Lodja I in the estuary of the Reiu River (No 1) and the Tartu University resumed investigations of a Stone Age settlement and burial site in Kivisaare, near Võrtsjärv Lake (No 2). The present volume contains extensive reviews of the results of each excavation, written by the directors of the excavations together with Lembi Lõugas and Kristiina Johanson.

The Keava expedition of the Chair of Archaeology of the Tartu University resumed excavations on the Hill-fort of Keava and the Settlement Site of Linnaaluste III (Nos 3; 4) to obtain new data about the chronology of the hill-fort and the settlement of the neighbourhood. The article written by Valter Lang, Andres Tvauri and Tanel Saimre states that as a result of two years' investigation we may conclude that the hill-fort of Keava was not the stronghold mentioned in Russian chronicles as taken by Prince Izjaslav. Whether it might be the other hill-fort, discovered in 2002 about 700 m North of the Keava I Hill-fort, will be the subject of the investigation next year. Two excavation plots were dug in the Settlement Site of Linnaaluste III, discovered at a distance of about 100 m from the Keava I Hill-fort. The aim was to find out whether the site was an old farm or a forefort connected with the hill-fort. Marge Konsa, V. Lang and Laura Loolaid in their article suggest that a handicraft area with flammability hazards, including bronzecasting, might have been located here, at some distance from the main settlement.

The expedition in **Viljandi**, organised by the Chair and the Department of Archaeology of the Tartu University, resumed the investigations of Lossimäed (Castle Hills; No 5). Under the leadership of Heiki Valk the site, unusual among settlement sites of Estonia, was investigated. The location on the top of a hillock with artificially steepened slopes, difficult access to water and the place accentuating social position have led H. Valk to the bold hypothesis, presented in his article, that a manor was situated there. Based on the finds it was destroyed at the beginning of the 13th century. Apparently the hillock was connected with the siege of the Hill-fort of Viljandi. As at the neighbouring hillocks, additional soil had been brought here to build trebuchet foundations. Massive soil stacking and the large number of crossbow bolts suggest that the besieging constructions on the ski-jumping hill, as well as on the neighbouring hillocks, date from August 1223: then, according to Henrik's Livonian Chronicle, the Estonians in the hill-fort used crossbows won from Germans against the besiegers.

The other research group of the Viljandi expedition resumed the excavations of the Order's castle (No 6). The aim was to find answers to the questions ensued from the conservation of the western wall of the eastern wing of the Convent Building and investigate the connection of the layers in the courtyard of the first forefort with the construction remains. About the course of the investigations of the castle and the results of the fieldwork of 2002 we can read in the article written by the director of the excavations Arvi Haak. It should only be mentioned here that a prehistoric cultural layer was discovered in all three excavation plots dug in the castle but, as in the earlier excavations, the finds of the Late Iron Age (11th-13th centuries) were completely missing.

An archaeological expedition of the Institute of History, directed by Ain Lavi, continued the investigation of the Hill-fort of **Ripuka Punamägi** in Northern Tartumaa (No 7) to establish accurately the time of the erection of the hill-fort and determine its different construction phases. A detailed survey of the excavations of the Ripuka Hill-fort is presented in the article by A. Lavi. It includes the suggestion that the heavily fortified stronghold, which existed there in the 2nd half of the 11th century - beginning of the 13th century, was the Rirole mentioned in Henrik's Livonian Chronicle as a place where 500 people were baptized in 1220.

Another research group of the Institute of History, directed by Gurly Vedru, resumed the study of the history of coastal settlement in North Estonia. In the present volume G. Vedru presents the results of the investigations of the fossil fields and Settlement Site of **Kaberla** (No 8), which was presumably founded in the Viking Age. The same article also discusses the salvage excavations at **Lagedi**

(No 9), where a periphery of a protected settlement site was excavated on the bank of the Pirita River in connection with the planned construction activities in the area.

The third research group of the Institute of History, directed by Mare Aun, carried out excavations on the Settlement Site of **Laossina II**, Setumaa (No 10). As seen in the article by M. Aun and A. Kiristaja, the most important result was the discovery of finds of the Late Comb Ware Culture and a fire-place of the same period. Thus the Laossina II settlement site is the first site in Setumaa that can be dated to the period of the Late Comb Ware Culture.

The fourth research group of the Institute of History, directed by Marika Mägi continued archaeological investigation of Saaremaa. This year an excavation was made of a grave, discovered near the presently abandoned village of **Lepna** (No 11), which in oral tradition is known as *Katkuauk* (Plague hole). Since the research will be expansive and probably also of a long duration, it can only be asserted, relying upon the results of the first excavation season, that the burial place here is well preserved, and that the finds recovered thus far (weapons as well as ornaments) date from the Middle Iron Age.

Jüri Peets from the Institute of History resumed fieldwork connected with the investigation of ancient iron-working on iron-smelting sites in **Päite**, East Virumaa (No 12) and **Puiato**, North Tartumaa (No 13) to obtain additional material for finishing and publishing an extensive study. The fieldwork of the archaeologist of the History Museum Mati Mandel was also connected with the completion of a long-time research, aimed at discovering and dating of prehistoric burial sites in Läänemaa. In the present volume his article is published about the continued excavations of the **Keskvere III** Grave (No 14). The grave, which has provided rich material, was used in the 6th–12th centuries.

The research group for archaeology and construction history AEG carried out archaeological investigations of the medieval Order's castle at **Laiuse** (No 15). Part of these investigations (excavation of the cable track) was carried out as salvage excavation. Research excavations were aimed at uncovering the walls of the gate building on the western side of the castle, and also the partial uncovering of the building remains inside the castle, which are going to be exposed.

A post-graduate student of the Tartu University Kristin Ilves, who is specialised in underwater archaeology, investigated archaeologically several water bodies in southeast Estonia. On the **Võhandu River** (No 16) the aim was to establish the ori-

gin and age of the vessels and potsherds, which have been found in the river in earlier years. In the **Külajärve Lake of Plaani** and in the **Vaskna Lake** (Nos 17; 18) oral information about the occurrence of wooden constructions in these lakes was verified. Besides the mentioned sites the **Valgjärv** and **Liinjärv Lakes** of Rõuge (Nos 19; 20) were also surveyed. About the course and results of the underwater-archaeological investigations we can read in K. Ilves's article in the present volume. Another underwater-archaeological expedition on **Valgjärv Lake of Koorküla** (No 21) was a joint project of Finnish and Estonian archaeologists. The aim of the investigations was to establish more accurately the extent of the lake settlement and investigate its cultural layer. Since the project is designed to last for several years, it would be premature to publish any results. Vello Mäss from the Maritime Museum of Estonia investigated a well-preserved wreck of a ship in the **Kolga Bay** (No 22) at a depth of 42 m. Dives and underwater photographs proved that the wreck belonged to a galiot or a koff (the difference between which is but slight), which has not been plundered. For more accurate dating of the wreck a large number of finds were recovered, including table-ware of burnt clay and faience, clay pipes, etc. Rich and diverse find material suggests that the ship had sailed far from the Gulf of Finland – the objects used by the crew came from Great Britain and the Netherlands as well as from France. Based on the well-datable clay pipes the ship perished in the Kolga Bay in the mid-19th century (see Mäss 2003, 204–205).

SALVAGE EXCAVATIONS

Salvage excavations of 2002 were, like always, mostly connected with construction activities on sites under heritage protection. That was also the reason for salvage excavations of fossil fields in **Muraste** and **Ilmandu**, Harjumaa (Nos 23; 24). In Muraste a 4-ha area of fossil fields was mapped. Four of the well-marked clearance cairns were excavated and charcoal samples from slash-and-burn cultivation recovered for more accurate dating of the complex. The analyses of the samples have not been completed yet. In Ilmandu the fossil field complex III was mapped. Its southern part bears archaic appearance: alongside with baulks 30 clearance cairns lie here closely together. The charcoal samples recovered from beneath the four cairns chosen for excavation indicate that the earliest fields of Ilmandu date from the Roman Iron Age already, and the latest belong to the modern times.

Salvage excavations of the **Lähtse** settlement site (No 25) were carried out in the periphery of the protected area, where at least a couple of centuries of cultivation has heavily damaged a rather thin habitation layer. The recovered finds date from the 2nd half of the 16th the 18th centuries and confirm the opinion that the

older part of the Lähtse settlement did not extend up to the excavated area. The small-scale salvage excavations in the **Kuusalu churchyard** (No 26), which took place late in the autumn, were connected with the intention of the congregation to install a tank for a water closet at the northern side of the church. Several poorly preserved skeletons were discovered together with a few finds, the only one of them to be dated more accurately being a coin minted in Tallinn in the 1st quarter of the 16th century.

In 2002 salvage excavations in **Võhma**, Virumaa (No 27), which had lasted for several years already, were completed. Beneath a *tarand*-grave destroyed by stone-clearing, a settlement site of the Corded Ware Culture was discovered. About the course of the excavations and the conclusions concerning the grave as well as the settlement site we can read in the article written by the director of the excavations Mirja Ots. In the same year the salvage excavations of another destroyed stone grave were completed in **Tsiistre** (No 28). About this and the Late Mesolithic finds discovered beneath it, as well as about the preliminary investigations of the Settlement Site of **Kirikumägi** (No 29), we can read in the article by M. Konsa.

Salvage excavations and monitoring in the **Kiltsi manor** (No 30) have also lasted for several years already. According to the information from the director of the excavations Tõnno Jonuks from Rakvere Museum, floors of five rooms were excavated with the aim of establishing the stratigraphic relationships. Four stages of construction could be observed. The earliest of them was a rectangular fortified dwelling-house with 2-m thick walls. There were two loopholes in the southern side, and a small courtyard was located in the western part. Immediately before the Livonian War two circular towers were annexed to the building, one of them on the SE corner and the other on the NE corner. The reason and time of the destruction of the building could not be established, but it seems certain that it remained in ruins for some time after the Livonian War. Later the building was rehabilitated some walls were demolished in the western part and three new rooms were built in the same wing. A new stage in the history of this building began at the end of the 18th century, when the central hall of the western wing was divided into three by two inner walls. At the same time small-scale brickwork has been carried out in the towers and the so-called ossuary. Rescue excavations in the Kiltsi Manor will be resumed next year.

Small-scale salvage excavations took place on a Settlement Site of **Külitse**, Tartumaa (No 31), on the left bank of the Ilmatsalu River. Under the guidance of A. Tvauri an excavation was made on the land of Kalju Antson with the aim to release the site from building restrictions. The investigations proved that the site

was a typical settlement site of the II millennium, with quite an extensive cultural layer heavily disturbed by long-time habitation. According to A. Tvauri the earliest finds from Kõlitse date from the 9th century, the latest from the modern times.

The municipal government of **Rakvere** ordered small-scale salvage excavations to be carried out on the NW bastion of the fortress of Rakvere (No 32), on the site where the sculpture of an auroch was later erected. The excavation on the top of the bastion revealed that the place was a higher spot of natural relief: undisturbed bedrock moraine came to light at a depth of a couple of dozen centimetres. The oldest deposit upon the moraine was a burnt layer, 5–20 cm thick, originating mostly from a palisade from the days of the Livonian War.

The most extensive salvage excavations of the year were those in **Tartu** (Nos 33–35), where the investigation of the sites Riia St. 1, Kõüni St. 14 & 16 and Vanemuise St. 2 on the Northern side of the Riia Street, which had lasted for two years, were completed. The article written by the director of the excavations Rünno Vissak and his assistant Eero Heinloo presents interesting information they obtained about the buildings in the area, the size of the sites, changes in the site boundaries and their varying markings, which is important from the aspect of studying the earlier history of Tartu. Besides the mentioned article, the investigation results of two more salvage excavations are published in the present volume. Romeo Metsallik and A. Tvauri present a review of the investigations of the recent years outside the medieval town wall, in the area of the Kivi, Pikk and Raatuse Streets, and A. Tvauri writes about the excavations in the yard of Kõüni St. 3/5.

In **Pärnu** (Nos 36–39) a series of larger and smaller salvage excavations and monitoring projects were carried out in 2002. These were connected either with new buildings designed in the protection zone of the town (e.g. the concert-hall, the new library and an annex to the theatre), or with installation or reconstruction of communications. A review of the archaeological investigations in Pärnu is written by five archaeologists connected with these excavations: Villu Kadakas, Arvi Haak, Erki Russow, Ulla Saluäär and Krista Sarv.

In **Haapsalu** (Nos 40; 41) salvage excavations and monitoring projects were carried out at Jaani, Linda, Kooli and Rõütli Streets in connection with the reconstruction of communications and digging of the respective tracks. The article written by E. Russow describes the course of the investigations and the new information obtained for the study of earlier street network.

Salvage excavations in **Tallinn** were less numerous than in previous years. Most

remarkable of them was the investigation of the site Rüütli St. 11 in downtown (No 42) where a well-preserved cultural layer was discovered in the course of excavation of cellars. Finds suggested habitation on the site since mid-13th century, or even earlier. One of the discovered two pavements was dated to the 3rd quarter of the 13th century, the other to a long period from the 2nd half of the 13th century to the middle of the 1st half of the 14th century. Three of the five buildings discovered on the site could be dated: the first to the 1st half of the 14th century and perhaps a little later; the second, together with a wicker fence, to the 14th century, and the latest base of a building to a period from the 2nd half of the 16th century to the beginning of the 17th century. In the **Kivisilla suburb** investigations were carried out on the sites Maakri St. 36, 38 and 44a (No 43) where an area of 130 sq. m was excavated down to the undisturbed original soil. The discovered cultural layer and the preserved network of wicker fences were dated to the 16th-18th centuries. The majority of the finds consists of medieval pottery and fragments of leather footwear.

MONITORING PROJECTS AND TRIAL EXCAVATIONS

As always, monitoring projects were mostly connected with digging water, sewerage and communications' tracks in a protected territory. The aim of archaeological monitoring is to check for the presence and/or the state of preservation of any cultural layer, to draw profiles, identify different layers and collect the finds that come to light. In 2002 such work was carried out in almost every town of Estonia. Most extensive was monitoring in **Tallinn** (Nos 44-61), **Viljandi** (Nos 62-68), **Pärnu** (Nos 36-39) and **Tartu** (Nos 69-81). Trial excavations of **Kirikumägi** (No 29), **Lihula** (No 82), **Kaarma** (No 83), **Vändra** (No 84), **Jägala** (No 85), **Taru Kirikumägi** (No 86), **Kalmemägi of Prigi** (No 87), **Rakvere** (Nos 88-90), **Vanamõisa** (No 91) and in the church of **Jõelähtme** (No 92) either established the necessity of further excavations of the site, or gave an expert opinion for the building permit.

Remarkable was the monitoring, both by the nature of the excavations and the finds, in the attic of the **Town Hall of Tallinn** in 2002. The archaeological expertise of Tael Ltd. was called upon to help remove the rubbish layer covering the vaults from above, since the layer was rich and of great historic interest. Several quite well-preserved medieval documents discovered in the rubbish can be even called sensational, since the discovery of such early written sources is extremely rare nowadays. At the same time it should call the attention of the Cultural Heritage Department of Tallinn to the future cases of attic clearance in the old part of the town. Only a small part of the finds of the 15th-20th centuries discovered upon the

vaults of the Town Hall has been analysed thus far (see Kreem 2003; Kala 2003).

ARCHAEOLOGICAL SURVEYS

During the archaeological survey trips of 2002 a total of 75 new sites were discovered, which were proposed for protection. The list of the discoveries and the distribution map (see p. 230) were compiled by Marge Konsa and Mirja Ots.

The present volume contains 20 reviews of archaeological fieldwork of 2002, including also two articles by Mauri Kiudsoo and Mati Mandel about intriguing finds recovered in 2002.

Acknowledgements

The compiler of the present volume wishes to thank all helpful colleagues for their friendly co-operation. My special thanks belong to Are Tsirk, Urve and Erki Russow, Liis Soon, Ene Rõngelepp, Marike Võime, Kersti Siitan, Jaana Ratas, Toomas Mägi, Krista Sarv and Mari-Liis Rõhtla.

References

- Kala, T. 2003.** Järva foogti Hinrich von Thüleni kiri Johann Selhorstile. – Tuna, 1, 53–55.
- Kreem, J. 2003.** Raekoja leid anno 2002 ja uued andmed Johann Selhorstist ning tema äripartneritest. – Tuna, 1, 48–52.
- Mäss, V. 2003.** Meremuuseumi allveeuuringuist Kolga lahe vetes. – Arheoloogiga Läänemeremaades. MT, 13, 201–206.